Les ocupacions prehistòriques del Forat de Conqueta (Santa Linya, Lleida): cronologia i dinàmica d'ús

Paloma González Marcén

Rebut: 15-06-2009
Acceptat: 30-09-2009

Resum

Aquest text presenta el programa de datacions radiocarbòniques realitzat per al Forat de Conqueta. La metodologia emprada ha estat la datació sobre col·lagen extret de la dentina de restes humanes. Les datacions obtingudes mostren un ús funerari molt perllongat que abraçaria més de dos mil anys. En termes de periodització cultural, l'ús funerari del Forat de Conqueta s'iniciaria en el neolític final i s'estén fins al bronze. La pervivència del mateix tipus de ritual al llarg d'aquesta franja cronològica indica l'alt grau d'arrelament d'unes mateixes poblacions en un territori específic i del seu conservadorisme cultural.

Paraules clau: datacions; seqüència cronocultural; ritual funerari; neolític final; bronze recent; Forat de Conqueta.

Resumen. Dinámicas de uso de Forat de Conqueta (Santa Linya Lleida)

Este texto presenta el programa de dataciones radiocarbónicas realizado en Forat de Conqueta. La metodología empleada ha sido la datación sobre colágeno extraído de la dentina de restos humanos. Las dataciones obtenidas muestran un uso funerario muy prolongado que se extendería a lo largo de más de dos mil años. En términos cronoculturales, esta periodización se iniciaría en el neolítico final i se extendería hasta el bronce. La pervivencia del mismo tipo de ritual a lo largo de esta franja cronológica indica un alto grado de estabilidad de unas poblaciones en un territorio específico y un alto conservadurismo cultural

Palabras clave: dataciones; secuencia cronocutural; ritual funerario; neolítico final; bronce reciente; Forat de Conqueta.

1. Centre d'Estudis del Patrimoni Arqueològic de la Prehistòria (CEPAP-UAB), Facultat de Lletres - Edifici B. Universitat Autònoma de Barcelona 08193 Bellaterra (Barcelona). Paloma.gonzalez@uab.cat

Abstract. Dynamic use of Conqueta Forat (Santa Linya Lleida)

This paper presents the dating radiocarbon program of Forat de la Conqueta. The methodology has been dating based on collagen extracted from the dentin of human remains. Dating obtained show a very prolonged burial spanning over 2000 years. In terms of period of culture, the burial of the Forat de la Conqueta begin in the Neolithic and spreads to the Final Bronze Age. The survival of the same type of ritual along this chronological strip indicate the high level of integration of a same population in a specific territory and its cultural conservatism.

Keywords: dating; cronocultural sequence; funeral ritual; Final Neolithic; Bronze Age; Forat de Conqueta.

González Marcén, Paloma. «Les ocupacions prehistòriques del Forat de Conqueta (Santa Linya, Lleida): cronologia i dinàmica d'ús». *Treballs d'Arqueologia*, 2010, núm. 16, p. 115-123.

Cronologia absoluta i context cultural

El programa de datacions radiocarbòniques del jaciment de Forat de Conqueta s'ha realitzat sobre material orgànic humà, concretament sobre col·lagen extret de la dentina, exceptuant en un cas que comentarem més endavant, en el qual s'ha realitzat la datació sobre material ossi humà. El col·lagen, a causa de la seva naturalesa química, és incapaç de bescanviar carboni amb el medi exterior i això redueix molt la possibilitat de contaminació de les mostres i augmenta les garanties que la data experimental sigui equivalent a la data física. D'altra banda, s'han escollit les dents i no els ossos perquè la majoria de restes humanes estaven cremades i les dents, per la seva duresa i estructura, ajuden a mantenir la integritat del col·lagen i el protegeixen de la termoalteració. Les elevades temperatures destrueixen l'estructura del col·lagen, però el càlcul de la ràtio carboni/nitrogen monitora si la proteïna extreta s'ha desnaturalitzat a causa de les elevades temperatures i no reflecteix, doncs, les condicions *in vivo*.

S'ha triat la peça dental més repetida en el conjunt de restes humanes per tal de datar el nombre màxim d'individus diferents i poder establir amb més precisió la seqüència d'ús de la cova com a contenidor funerari. Per aquest mateix motiu, s'han seleccionat tant peces dentals definitives com temporals, és a dir, tant d'individus adults com de subadults. Del total de 13 mostres seleccionades per a l'anàlisi de ^{14}C, tres van donar un rendiment de col·lagen tan baix que no ha permès l'anàlisi.

Quant als quatre individus articulats parcialment conservats, nomes en un cas s'ha pogut realitzar una datació, ja que no tenien dents conservades i els seus ossos presentaven un grau de cremació tan elevat que impedia l'extracció de col·lagen. Tot i així, es va poder datar una única mostra de l'articulat 2, que va permetre ubicar cronomètricament a l'inici de l'ús funerari de la cavitat. Els resultats es mostren a la taula 1.

Les datacions obtingudes mostren un ús funerari molt perllongat que abraçaria més de dos mil anys. En termes de periodització cultural, l'ús funerari del Forat de Conqueta s'iniciaria en el neolític final per finalitzar en un moment avançant del bronze recent. Cal remarcar que, ate-

nent-nos a la sèrie de datacions disponible, aquesta utilització funerària del Forat de Conqueta apareix com a intermitent i d'intensitat diversa, amb etapes d'ús més freqüent seguits de fases sense constància de deposicions funeràries (figura 1).

L'ús funerari de Forat de Conqueta conviuria amb una sèrie de manifes-

Taula 1. Sèrie radiomètrica del Forat de Conqueta.

Codi Jac	Codi Lab	Codi peça	Tipus peça	δ13C	δ15N	Edat 14C BP
FC-13	Ua-34287	K1-67	11	-18,68	9,44	2960±35
FC-14	Ua-34288	G2-23	11	-19,17	10,36	3220±35
FC-15	Ua-34289	N2-1586	11	-19,60	9,50	4140±45
FC-16	Ua-34290	N2-1559	11	-20,79	11,00	4475±60
FC-18	Ua-34291	K1-73	11	-19,25	9,66	3240±35
FC-21	Ua-34292	H1-53	61	-19,09	14,08	3155±40
FC-22	Ua-34293	F2-235	61	-18,25	11,86	3160±40
FC-23	Ua-34294	K2-737	61	-18,96	11,36	3900±40
FC-24	Ua-34295	N4-161	PM	-19,32	10,69	3340±35
FC-25	Ua-34296	N4-168	PM	-19,32	10,50	3285±35
FC-26	Beta-243284	Art2-75	Tars	-19,40	10,20	4150±50

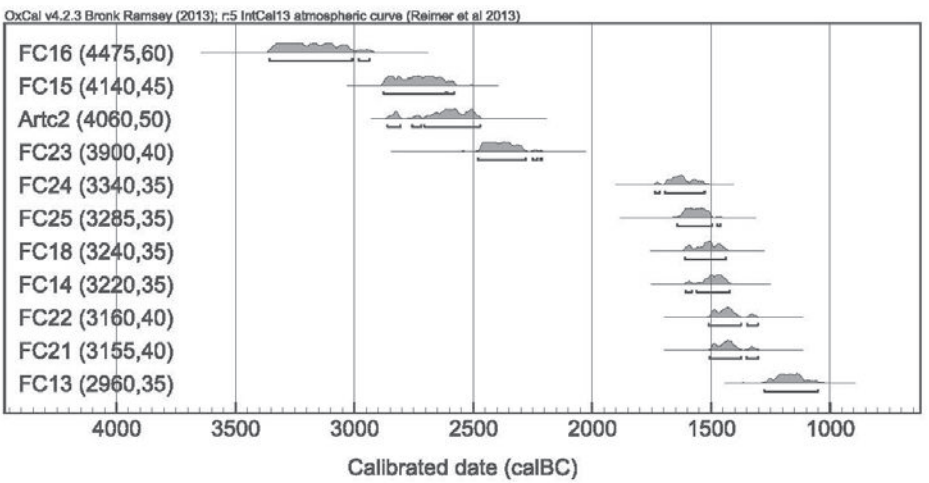

Figura 1. Distribució de la sèrie radiomètrica del Forat de Conqueta.

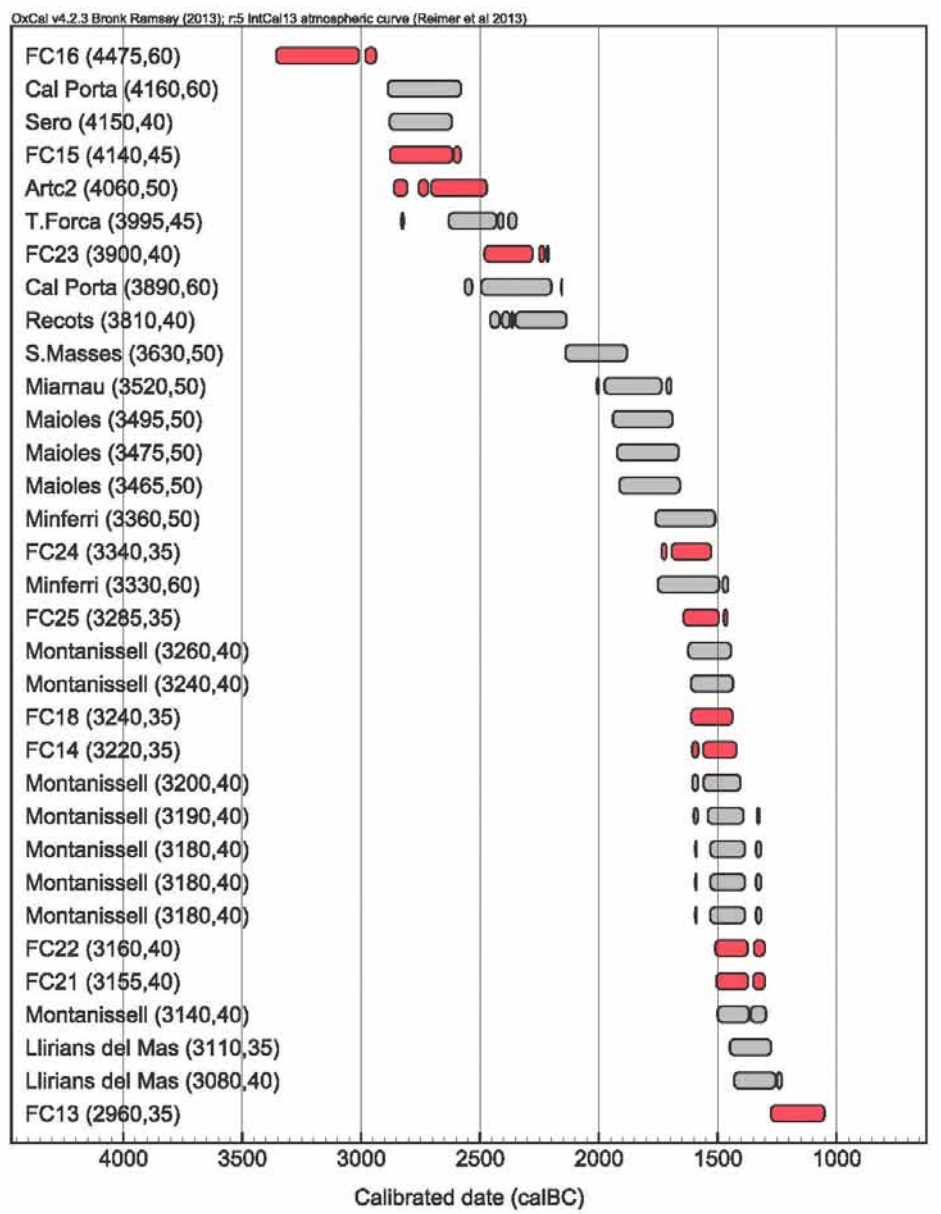

Figura 2. Distribució de la sèrie radiomètrica procedent de contextos funeraris de la Noguera i regions adjacents.

Taula 2

Codi Lab	Jaciment	Comarca	BP	Desv.	Cal 95 % Sup	Cal 95 % Inf	Tipus jaciment
UBAR288	Balma de Cal Porta	Segarra	4160	60	2888	2580	Balma d'enterrament col·lectiu
Beta230406	Reguers de Seró	La Noguera	4150	40	2879	2589	Cista tumulària amb esteles
UBAR-825	Torre de la Força	Noguera	3995	45	2831	2348	Cambra sepulcral
UBAR297	Balma de Cal Porta	Segarra	3890	60	2564	2154	Balma d'enterrament col·lectiu
UBAR 1025	Solans de Recots	Urgell	3810	40	2457	2137	Balma d'enterrament col·lectiu
UBAR633	Vall de Miarnau	Segrià	3520	50	2009	1695	Cista funerària
UBAR210	Santes Masses	Solsonès	3630	50	2187	1881	Cambra pirinenca
UBAR560	Les Maioles	Anoia	3495	50	1940	1691	Dolmen
BAR558	Les Maioles	Anoia	3475	50	1930	1669	Dolmen
UBAR559	Les Maioles	Anoia	3465	50	1915	1643	Dolmen
Beta181657	Minferri	Les Garrigues	3360	50	1766	1517	Vilatge dispers?
Beta164178	Minferri	Les Garrigues	3330	60	1750	1458	Vilatge dispers?
Beta230405	Montanissell	Alt Urgell	3260	40	1625	1441	Cova sepulcral
Beta230404	Montanissell	Alt Urgell	3240	40	1611	1433	Cova sepulcral
Beta213105	Montanissell	Alt Urgell	3200	40	1604	1400	Cova sepulcral
Beta213103	Montanissell	Alt Urgell	3190	40	1600	1510	Cova sepulcral
Beta213102	Montanissell	Alt Urgell	3180	40	1528	1387	Cova sepulcral
Beta213106	Montanissell	Alt Urgell	3180	40	1528	1387	Cova sepulcral
Beta213107	Montanissell	Alt Urgell	3180	40	1528	1387	Cova sepulcral
Beta213110	Montanissell	Alt Urgell	3140	40	1499	1314	Cova sepulcral
UBAR-1017	Llirians del Mas	Pallars Jussà	3080	40	1433	1260	Sitja funerària
UBAR-1170	Llirians del Mas	Pallars Jussà	3110	35	1455	1292	Sitja funerària

Font: Armentano *et al.*, 2010 i Piera *et al.*, 2013.

tacions funeràries diverses a les àrees prepirinenques i adjacents, com balmes amb enterrament col·lectiu, inhumacions en cistes i cambres megalítiques i coves sepulcrals (Armentano *et al.*, 2006; Armentano *et al.*, e.p.; Castany *et al.*, 1985; Clop i Faura, 2002; Estany i Guerrero, 1992; Equip Minferri, 1997; González, 2004; López *et al.*, 2009; Moran *et al.*, 2002; Piera *et al.*, e.p., (taula 2) (figura 2).

La primera ocupació neolítica

Tant les característiques dels materials del nivell 3 com la seva ubicació al sector final de la cavitat que conforma el jaciment del Forat de Conqueta apunten cap a un context relacionat amb l'ús d'aquest espai per a un tipus d'emmagatzematge que hauria requerit unes condicions de conservació específiques.

L'emmagatzematge en coves és una pràctica habitual en societats agrícoles i ramaderes i està àmpliament documentada en època prehistòrica, tot i que el seu estudi s'associa principalment a l'emmagatzematge de gra (Bouby *et al.*, 2005). En el cas del nivell 3 del Forat de Conqueta, no s'han documentat restes paleocarpològiques, però sí elements relacionables amb aquesta funció de magatzem en cova, com la presència de contenidors ceràmics de gran capacitat, un conjunt tancat d'indústria lítica i l'absència d'indicadors d'activitats de processament o consum alimentari. L'ús de cavitats com a espai d'emmagatzematge sembla haver constituït una pràctica comuna a la zona, iniciada al neolític antic (Oms *et al.*, 2008) i que es perllonga fins a cronologies més tardanes, tal com s'evidencia al recent estudi dels materials de la propera cova dels Geguins, situada també al terme municipal de Santa Linya (Garcés *et al.*, 2005).

Aquesta funció de magatzem o amagatall, associada a tenalles de mida gran amb fortes similituds amb la documentada al Forat de Conqueta, s'ha establert també per a tota una sèrie de jaciments corresponents a les fases finals del neolític antic a ambdues bandes dels Pirineus orientals. Es tracta tant de dipòsits en cavitats de petites dimensions amb un o dos vasos de mida gran, com el de Réseau Mitjaville al Conflent o la Cova de la Font Calde al Vallespir (Treinen-Claustre, 1984) com de cavitats més àmplies, com la Cova 120 a la Garrotxa (Agustí *et al.*, 1987), amb una sèrie extensa de grans contenidors ceràmics (alguns d'ells clarament relacionables amb el vas del Forat de Conqueta) i altres dispositius d'emmagatzematge.

Tot plegat, aquest conjunt de dades de jaciments neolítics pirinencs i prepirinencs, que semblen compartir una tradició de manufactura ceràmica comuna, estan mostrant una concepció de l'espai complexa, en la qual l'ús de coves podria abraçar un ventall d'activitats complementàries als assentaments a l'aire lliure com, entre d'altres, l'emmagatzematge especialitzat de curt o mitjà termini o l'estabulació d'animals (Bosch *et al.*, 1998; Oms *et al.*, 2008).

Les pràctiques funeràries del tercer i segon mil·lennis

El nivell 1/2 del Forat de Conqueta mostra una utilització com a espai funerari, d'ús diacrònic, amb enterraments successius, durant un dilatat període de temps, que s'iniciaria a la darrera meitat del tercer mil·lenni per donar fi al seu ús en un

moment entorn el 1400-1300 cal BC. Si bé el final cronomètric del seu caràcter sepulcral ve marcat per les datacions radiocarbòniques, des de la interpretació sociocultural de les dades arqueològiques podem parlar d'un tancament ritual de la cavitat amb la inhumació/cremació d'un infant (l'Articulat I2) segellant de manera definitiva l'accés al seu interior (Garcia-Guixé, 2011).

Aquest fet suggereix un canvi radical en els rituals funeraris i, possiblement, en les formes d'organització social dels pobladors d'aquesta zona prepirinenca, on, a finals del segon mil·lenni i, principalment, al llarg dels primers segles del primer mil·lenni es generalitza l'aparició de poblats associats a necròpolis tumulars d'incineració, com el proper jaciment de La Colomina a Gerb (Ferrández *et al.*, 1991).

D'altra banda, el registre arqueològic del Forat de Conqueta ha fet possible plantejar amb força precisió quin seria el procediment mitjançant el qual es portava a terme aquest ritual funerari i apuntar nous elements en la caracterització dels rituals funeraris al nord-est peninsular en aquest període, especialment en el que fa referència a l'ús ritual del foc (Agustí, 2001; Agustí i Mercadal, 2003).

La recerca efectuada sobre el registre documentat al nivell 1/2 del Forat de Conqueta indica que els cadàvers eren introduïts lligats i/o amb farcells a la sala de la cavitat, portant amb ells algunes de les seves pertinences o ornaments (Garcia-Guixé, 2011). Probablement es dipositaven a l'interior de la cova alguns elements com ara ofrenes –potser d'aliments– i fins i tot es pot proposar que es realitzessin rituals que impliquessin pintures amb ocre sobre els cossos dels morts o dels participants del ritual. Amb posterioritat s'encenia el foc a l'entrada de la sala, i servia com a combustible tant la fusta aportada com la mateixa acumulació de material orgànic existent a la cavitat –ossos de microfauna. Les característiques específiques d'aquesta galeria d'un sistema càrstic amb dues obertures a l'exterior haurien possibilitat la circulació d'aire fent que a l'interior de la sala s'arribés a temperatures molt elevades.

En canvi, la dinàmica d'utilització de Forat de Conqueta com a espai funerari planteja més interrogants, ja que l'ampli arc temporal que abraça contrasta amb el nombre relativament baix d'individus documentats. La deposició, quasi coetània, dels primers individus (Articulats 1, 2 i 3) i les tendències d'agrupació de les datacions radiocarbòniques obtingudes, fan, de moment, més plausible plantejar com a hipòtesi un ús funerari puntual, al llarg d'una sèrie d'anys, i intermitent, és a dir, l'existència de llargs períodes de temps en què no es produiria cap deposició. És possible que en aquests períodes de no-utilització del Forat de Conqueta, altres cavitats properes assumirien aquesta funció i s'alternarien com a lloc ritual, com la propera Cova del Guitarró a Tartareu (Graells i Escuder, 2003).

En qualsevol cas, tant la llarga durada del Forat de Conqueta com a espai funerari com la pervivència d'un mateix procediment ritual (la cremació a l'interior de la cavitat), indiquen l'alt grau d'arrelament d'unes mateixes poblacions en un territori específic i del seu conservadorisme cultural, malgrat els canvis i contactes regionals evidenciats en el seu repertori artefactual i, probablement, en alguns dels aspectes que conformaren la seva organització socioeconòmica per a la caracterització de la qual les dades encara són molt escasses.

Referències bibliogràfiques

Agustí, B.; Alcalde, G.; Burjachs, F.; Juan-Muns, N.; Oller, J.; Ros, M. T.; Rueda, J. M.; Toledo, A. (1987). *Dinàmica de la utilització de la cova 120 per l'home en els darrers 6.000 anys*. Girona: Centre d'investigacions arqueològiques.

Agustí, B. (2001). «El foc, un recurs funerari específic de la prehistòria». *Cypsela,* 13: 73-88.

Agustí, B.; Mercadal, O. (2003). «Rituals funeraris i antropologia entre el Neolític final i l'Edat del Bronze inicial en el marc català i els territoris veïns». A (ed): *Pirineus i veïns al 3er mil·leni a.C. XII col·loqui internacional d'arqueologia de Puigcerdà*: 591-641.

Armentano, N.; Gallart, J.; Jordana, X.; López, J. B.; Malgosa, A.; Rafel, N. (2006). «La cova sepulcral de Montanissell (Sallent-Coll de Nargó, Alt Urgell): pràctiques funeràries singulars durant l'edat del bronze al Prepirineu». *Tribuna d'arqueologia,* 2006: 140-167.

Armentano, N.; Gallart, J.; Saña, M.; Torres, M. (e.p.). «Solans de Recots (Nalec, l'Urgell), una balma d'enterrament col·lectiu a la vall del Corb». *Urtx. Revista cultural de l'Urgell,* 24: 106-137.

Bosch, A. (1991). *El neolític antic al N.E. de Catalunya*. Universitat Autònoma de Barcelona: 708.

Bosch, A.; Buxó, R.; Palomo, A.; Buch, M.; Mateu, J.; Tabernero, E.; Casadevall, J. (1998). *El poblat neolític de Plansallosa. L'explotació del territori dels primers agricultors-ramaders de l'Alta Garrotxa*. Olot: Museu comarcal de La Garrotxa.

Bouby, L.; Fages, G.; Treffort, J.-M. (2005). «Food storage in two Late Bronze Age caves of Southern France: palaeoethnobotanical and social implications». *Vegetation History and Archaeobotany,* 14: 313–28.

Castany, J.; Estany, I.; Guerrero, L. (1985). «La cambra pirinenca de Santes Masses. Un sepulcre col·lectiu del bronze antic. Pinell. Solsonès». Barcelona: *Memòries d'Intervencions arqueològiques a Catalunya,* 14. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Clop, X.; Faura, M. eds. (2002). *El sepulcre megalític de Les Maioles (Rubió, Anoia). Pràctiques funeràries i societat a l'altiplà de Calaf (2000-1600 cal ANE).* Igualada: Estrat 7.

Equip Minferri (1997). «Noves dades per a la caracterització dels assentaments a l'aire lliure durant la primera meitat del II mil·leni cal. BC: primers resultats de les excavacions en el jaciment de Minferri (Juneda, les Garrigues)». *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 7: 161-211.

Estany, I.; Guerrero, L. (1992). *Memòria de l'excavació d'urgència de la balma de Cal Porta a Torà (la Segarra), 1990-1991*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Servei d'Arqueologia i Paleontologia.

Ferrández, M.; Lafuente, A.; López, J.B.; Plens, M. (1991). «La necròpolis tumular d'incineració de la Colomina 1 (Gerb, la Noguera)». *Revista d'Arqueologia de Ponent* 1: 83-150.

Garcés Estallo, I.; González Pérez, J.R.; Rodríguez Duque, J. I. (2005). «El jaciment de l'edat del ferro de la cova de Geguins (les Avellanes i Santa Linya, la Noguera)». *Revista d'Arqueologia de Ponent,* 15: 201-33.

Garcia-Guixé, E. (2011). «Estudi paleoantropològic i paleopatològic del sepulcre col·lectiu de Forat de Conqueta (Santa Linya, Lleida)». *Treballs d'Arqueologia,* 17 (en premsa).

González, J. (2004). *Memòria de l'excavació arqueològica a la balma sepulcral dels Bancals de la Torre de la Força (Ponts, Noguera)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Servei d'Arqueologia i Paleontologia.

Graells, R.; Escuder, X. (2003). «Avance al estudio de los materiales de la Cova Guitarró (Tartareu, Les Avellanes): una nueva cueva sepulcral en el Montsec». *Bolskan,* 18: 331-38.

López, J. B.; Moya, A.; Escala, O.; Nieto, A. (2008). «La cista tumulària amb esteles esculpides dels Reguers de Seró (Artesa de Segre, Lleida): una aportació insòlita dins l'art megalític peninsular i europeu». *Tribuna d'Arqueologia*, 2009: 87-125.

Morán, M.; González, J.R.; Prada, A. (2002). «Una sepultura en cista en la vall de Miarnau (Llardecans, Lleida)». *Bolskan,* 19: 37-51.

Oms, F. X.; Bargalló, A.; Chaler, M.; Fontanals, M.; García, M. S.; López, J. M.; Morales, J. I.; Nievas, T.; Rodríguez, A.; Serra, J.; Solé, A.; Vergès, J. M. (2008). «La Cova Colomera (Sant Esteve de la Sarga, Pallars Jussà), una cueva redil en el Prepirineo de Lérida. Primeros resultados y perspectivas de futuro». A Hernández, M. S.; Soler, J. A.; López Padilla, J. A. (ed): *IV Congreso del Neolítico de la Península Ibérica*, 230-37. Alacant: MARQ.

Piera, M.; Pancorbo, A.; Garcés, I.; Gallart, J. (e.p.). «Els assentaments de les edats del bronze, ibèrica i romana dels Llirians del Mas i les Torres (Salàs de Pallars, Pallars Jussà)». *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 23: 163-200.

Treinen-Claustre, F. (1984). «Nouveaux éléments pour le Neolitique ancien du Rousillon». *L'Anthropologie*, 88: 449-55.